

ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н.А. КЛОЧКО

*ВСПІУТ ДО ШКОЛИ
ЯК ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА
В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ
ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ
В УКРАЇНІ У XX СТОЛІТТІ*

МОНОГРАФІЯ

ВІННИЦЯ – 2012

УДК 373.3(477),,19”
ББК 74.202.4 (4Укр)
К 50

Друкується за рішенням ученої ради Вінницького національного технічного університету
(Протокол № 9 від 26 квітня 2012 р.)

Рецензенти: *О.М. Джеджула*, доктор педагогічних наук, професор
В.І. Клочко, доктор педагогічних наук, професор
А.М. Коломієць, доктор педагогічних наук, професор

Науковий редактор *М.І. Сметанський*, доктор педагогічних наук, професор

Клочко Н.Л.

Вступ до школи як загальнопедагогічна проблема в історії розвитку початкового навчання в Україні у ХХ столітті : монографія / Н.Л.Клочко. – В. : ВНТУ, 2012. – 275 с.

Монографію присвячено проблемі вступу дитини до школи в історії розвитку початкового навчання в Україні у ХХ столітті. Автор висвітлює ретроспективний аналіз проблеми вступу дітей до школи в педагогічній теорії та практиці, досвід реформування зарубіжної системи освіти, стратегічних напрямів і пріоритетів здійснюваних перебудов, структурує компоненти та критерії фізичної і психологічної готовності дитини до початку шкільного навчання, здійснено, узагальнює соціально-історичні та педагогічні аспекти, які впливали на вирішення проблеми вступу до школи в історії розвитку початкового навчання в Україні.

Для наукових працівників, учителів, керівників освітніх установ, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

З М І С Т

Передмова	4
1. Вступ дітей до школи як соціально-педагогічна проблема	8
1.1. Вступ дитини до школи: понятійно-категоріальний апарат	8
1.2. Психофізіологічний портрет майбутнього першокласника	25
1.3. Ретроспективний аналіз вирішення проблеми вступу дітей до школи в педагогічній теорії	42
1.4. Досвід реалізації ідей вступу до школи провідними країнами світу	57
Висновки	76
2. Соціально-педагогічні аспекти перебудови початку масової шкільної освіти в Україні (1900-1940 рр.)	79
3. Тенденції реформування системи початкової освіти в період посилення трудового навчання (1940-1964 рр.)	102
4. Реформування системи освіти в період підвищення теоретичного рівня початкового навчання (1964-1984 рр.)	120
5. Підготовка дітей до школи в період модернізації національної початкової освіти (1984-2000 рр.)	134
6. Аналіз основних чинників вирішення проблеми вступу до школи в Україні в ХХ столітті	153
7. Врахування історико-педагогічного досвіду у вирішенні проблеми вступу до школи в сучасних умовах	165
Висновки	175
Післямова	180
Додатки	184
Список використаних джерел	243

ПЕРЕДМОВА

Сучасний процес реформування системи освіти як сфери соціальної практики та конструктивного фактора еволюції суспільства в Україні започатковано наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. в умовах переходу до державного будівництва й культурного відродження. Провідною метою освіти на сучасному етапі трансформації нашого суспільства є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж всього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Конституція України проголошує людину найбільшою цінністю держави. Враховуючи соціальний запит, головною метою педагогічної науки, як указують Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”), Закон України „Про освіту”, є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного, міцного психологічного і морального здоров’я. В Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що освіта є основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Особливу роль у структурі освіти молодих поколінь відіграє початкова школа, яка покликана забезпечити гармонійний і різнобічний розвиток особистості, сформувати достатній рівень компетентності, необхідний для її нормального функціонування в навколишньому середовищі. Актуальною дана проблема є і для майбутніх першокласників, для яких характерними є нова соціальна ситуація розвитку та провідний вид навчальної діяльності. Тому в психолого-педагогічній науці набули актуальності дослідження, спрямовані на визначення вікової межі вступу дитини до школи, виявлення оптимальної тривалості, інтенсивності та емоційної напруженості розумової праці дитини, які зберігатимуть її щоденну високу працездатність та обумовлюватимуть позитивний психічний розвиток особистості.

Успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє вивчення та аналіз історії реформування початкової освіти, визначення оптимальних вікових періодів вступу дитини до школи.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що вітчизняними та зарубіжними науковцями досліджено різні аспекти проблеми вступу дитини до школи. Ретроспективний аналіз цієї проблеми представлено у працях Ш.Амонашвілі, А.Дістервега, Я.Коменського, Т.Лубенця, А.Макаренка, Й.Песталоцці, С.Русової, Ж.Руссо, В.Сухомлинського, К.Ушинського, Я.Чепіги.

Історичні аспекти вступу дитини до школи, що розглядаються в контексті реформування освіти в Україні в ХХ столітті, висвітлені в працях науковців і освітян (А.Алексюк, М.Богуславський, Л.Березівська, Н.Бібік, А.Бондар, В.Волошина, М.Гриценко, М.Грищенко, О.Джуринський, Е.Дніпров, П.Дроб'язко, М.Євтух, Т.Завгородня, Я.Кодлюк, В.Кравець, Т.Кривошея, О.Любар, Н.Побірченко, О.Савченко, С.Сірополко, М.Сметанський, Б.Ступарик, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко).

Психолого-педагогічним аспектам вступу до школи, готовності до навчання в школі та адаптації дитини до шкільного життя присвячені праці психологів Л.Божович, Л.Виготського, Н.Гуткіної, О.Дусавицького, О.Леонтьєва, А.Люблінської, Г.Костюка, Є.Кравцової, С.Максименка, Н.Менчинської; педагогічні дослідження Т.Байбари, Н.Бібік, М.Богдановича, М.Вашуленка, Н.Гавриш, Н.Коваль, Л.Кочиної, І.Лапшиної, С.Мартиненко, О.Проскури, О.Савченко, О.Сухомлинської, Г.Тарасенко, Т.Фадєєвої та інших.

Зарубіжний досвід проблеми вступу дітей до школи проаналізовано у працях І.Адамек, О.Джуринського, І.Карбовнічек, В.Кравець, О.Локшиної, З.Малькової, Л.Парамонової, Є.Протасової, О.Проскури, О.Савченко та інших.

Історіографічний аналіз проблеми вступу дитини до школи в історії розвитку освіти України в ХХ столітті дає підстави стверджувати, що вивчення окремих історико-педагогічних аспектів розглянуто в докторських і кандидатських дисертаціях: Л.Березівська (Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті); Т.Бондаренко

(Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ століття)); Г.Черненко (Соціально-педагогічні засади розвитку початкової освіти в Україні (1917-1933 рр.)); О.Замашкіна (Проблеми розвивального навчання молодших школярів в українській педагогічній науці (60-90 рр. ХХ століття)); Н.Черепаня (Організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи); Л.Федорович (Підготовка дітей до школи в умовах навчально-виховного комплексу).

Хронологічні рамки монографії охоплюють період ХХ століття. Вихідний рубіж – 1900 р. декларування проведення шкільної реформи на демократичних засадах під тиском громадсько-педагогічного руху в Російській імперії, до якої входило більшість українських земель. Верхня часова межа – 90-ті роки, розпад СРСР, проголошення незалежності України, початок формування національної державної політики в галузі початкової освіти, національно спрямована реформа школи в контексті відродження демократичних принципів освіти.

Оскільки освіта на різних етапах історичного розвитку реформувалася в умовах роз'єднаності українських земель, у контексті суспільно-політичних умов держав, до яких належала та чи інша частина України, спостерігалися певні розбіжності і в системах освіти й відповідно їх реформуванні. Тому в роботі розглядається процес реформування системи шкільної освіти з початку ХХ ст. до 40-х років ХХ ст. процес реформування початкової шкільної освіти розглядаємо лише в Центральній, Південній і Східній Україні (Наддніпрянська Україна, що входила до Російської імперії, згодом – до Української Народної Республіки, а потім увійшла до СРСР). З 40-х років ХХ ст. висвітлюємо процес реформування уніфікованої системи початкової освіти, оскільки Україна стала територіально єдиною республікою у складі Радянського Союзу.

Отже, як свідчить аналіз основних наукових джерел, загальнопедагогічна проблема початку шкільного навчання в історії розвитку початкової освіти України в ХХ столітті не знайшла комплексного відображення в історико-педагогічних дослідженнях. Нині в українській історіографії немає історико-педагогічних праць, де б цілісно аналізувалися причини зміни віку вступу до

школи; зміст, методика підготовки до систематичного навчання; організаційні основи і педагогічні засади реформування початкової освіти.

Аналіз реформування шкільної освіти в історико-педагогічному аспекті дозволив подати реформи початкової освіти в Україні як результат складних процесів, що відбувалися на суспільно-політичному, соціально-економічному, педагогічному рівнях. Основоположною ідеєю дослідження було висвітлення впливу тих чи інших реформ на розвиток національної початкової системи шкільної освіти, її елементів.

Основним підґрунтям написання монографії стали законодавчі й директивні документи Центральної Ради, Директорії УНР, ЦК ВКП (б), Верховної Ради СРСР, Верховної Ради й Кабінету Міністрів УРСР та незалежної Української держави, Президента України; матеріали з'їздів, пленумів і постанов ЦК КПРС і КПУ досліджуваного періоду, матеріали конференцій і нарад, присвячених питанням вступу дитини до школи; твори прогресивних вітчизняних і зарубіжних педагогів різних часів.

У процесі дослідження було використано документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (фонди: № 166 – Народний комісаріат освіти УСРР (1919-1991); № 1063 – Генеральне секретарство Української Центральної Ради (1917-1918); № 2201 – Міністерство освіти Української держави; № 2581 – Народне міністерство освіти УНР; № 2528 – Міністерство освіти УНР); Державний архів Вінницької області.

Монографія складається із передмови, двох розділів, висновків до розділів, післямови, додатків, списку використаних джерел.

Нині Українська держава будує власну національну систему освіти. Вивчення та осмислення досвіду (досягнень і успіхів, прорахунків і недоліків) реформування освіти в ХХ столітті, що є змістом нашого дослідження, дадуть змогу виявити уроки й закономірності підготовки реалізації шкільних реформ, педагогічні основи сучасної освітньої реформи в Україні, яка зумовлена потребою перетворити освіту на пріоритетну галузь у державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамек І. Теорія і практика підготовки дітей до школи в умовах розвитку польського дошкільця (друга половина ХІХ – 1918 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.01 / І.Адамек. – К., 2001. – 52 с.
2. Алексевич Г. Реформа освіти у Великій Британії / Г.Алексевич // Педагогіка і психологія. – 1994. – №2. – С. 163-167.
3. Амонашвили Ш.А. Шестилетние дети в школе / Ш.А.Амонашвили, Г.А.Сакварелидзе // Сов. Педагогика. – 1972. – № 9. – С. 65-74.
4. Амонашвили Ш.А. Как живет, дети? / Ш.А.Амонашвили. – М.: Просвещение, 1986. – 176 с.
5. Амонашвили Ш.А. Гуманно-личностный подход к детям / Ш.А.Амонашвили. – Воронеж: Институт практической психологии, 1998. – 544 с.
6. Амонашвили Ш.А. Школа Жизни / Ш.А.Амонашвили. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2000. – 144 с.
7. Анайкина Л.И. Партийно-государственная политика в сфере народного образования в РСФРР (1922–1991): моногр. / Л.И.Анайкина. – М.: В. Секачев, 2001. – 304 с. – Библиогр.: С. 267-304.
8. Антропова М.В. Реакции основных физиологических систем организма детей 6-12 лет в процессе адаптации к учебной нагрузке / М.В.Антропова // Физиология человека. – 1983. – № 1. – С. 18-24.
9. Антропова М.В. Морфофункциональные особенности детей 6 лет / М.В.Антропова, М.М.Кольцова, Л.К.Семенова // Новые исследования по возрастной физиологии. – М., 1986. – № 1 (6). – С. 7-8.
10. Артемова Л.В. Вчися граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят: Посібник для вихователів дитячих садків та батьків / Л.В.Артемова. – К.: Томіріс, 1995. – 98 с.

11. Архипова И.А. Подготовка ребенка к школе: Книга для родителей будущего первоклассника / И.А.Архипова. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 224 с. (Серия „Психология детства: Практикум”).
12. Байбара Т.М. Реформування початкової освіти в Україні: експеримент триває / Т.М.Байбара // Педагогічна газета. – 2008. – Серп. (№8). – С. 4.
13. Баландин В.А. Возрастные особенности динамики показателей физического развития, физической подготовленности и психических процессов детей 6-10 лет в период подготовки и адаптации к обучению в школе / В.А.Баландин, Ю.К.Чернышенко // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2001. – №3. – С.39-42.
14. Бардин К.В. Подготовка ребёнка к школе (психологические аспекты) / К.В.Бардин. – М.: Знание, 1983. – № 5. – 96 с.
15. Безруких М.М. Знаете ли вы своего ученика? / М.М.Безруких, С.П.Ефимова. – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.
16. Березівська Л.Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: дис. доктора пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України / Л.Д.Березівська. – К., 2009. – 871 с.
17. Березівська Л.Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія / Л.Д.Березівська. – К.: Богданова А.М., 2008. – 406 с.
18. Бібік Н.М. Система формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н.М.Бібік // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні: Зб. наукових праць до 10-річчя АПН України: У 2 ч. – Х.: ОВС, 2002. – Ч.1. – С. 410-423.
19. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: дис. доктора пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України / Н.М.Бібік. – К., 1998. – 380 с.
20. Богданович М.В. Три роки за новими програмами / М.В.Богданович, М.С.Вашуленко // Початкова школа. – 1972. – № 8. – С. 14-20.

21. Богуславский М.В. XX век российского образования / М.В.Богуславский. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 336 с.
22. Богуш А.М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі / А.М.Богуш, М.Є.Шиліна. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
23. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И.Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
24. Божович Л.И. Развитие мотивов учения у советских школьников / Л.И.Божович, Н.Г.Морозова, Л.С.Славина // Известия АПН РСФСР. – 1951. – Вып. 36. – С. 29-104.
25. Божович Л.И. Психическое развитие школьников и его воспитание / Л.И.Божович, Л.С.Славина. – М. : Знание, 1979. – 96 с.
26. Бондар А. Народна освіта і педагогічна наука в Україні / А.Бондар. – К., 1967. – 176 с.
27. Бондар А.Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917-1967) / А.Д.Бондар. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 226 с.
28. Бондаренко Т.М. Особливості підготовки дітей до навчання в школі на базі Центру розвитку // Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (11 – 13 листоп. 2003 р.). Ч.3. – Луганськ: „Альма-матер”, 2003. – С. 138-143.
29. Бондаренко Т.М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина XX століття): дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Т.М.Бондаренко. – Слов’янськ, 2007. – 311 с.
30. Броневицук С.Г. Уроки реформи школи 1970-1980 гг. / С.Г.Броневицук // Стандарти и мониторинг в образовании. – 2000. – № 4. – С. 3-11.
31. Бушуєва Н.О. Педагогічні умови формування навчальної мотивації дітей шестирічного віку: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Луганський

національний університет імені Тараса Шевченка / Н.О.Бушуєва. – Луганськ, 2008. – 22 с.

32. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920 рр.) / Г.Васькович. – К.: Мандрівець, 1996. – 395 с.

33. Вашуленко М.С. Розвиток мовлення і мислення молодших школярів / М.С.Вашуленко // Розвиток мислення молодших школярів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Кременчук, 1996. – 200 с.

34. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання / М.С.Вашуленко // Проблеми переходу початкової школи на нову структуру і зміст навчання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2-3 листопада 2000 року. – Донецьк: ВАТ „УкрНТЕК”, 2000. – С. 25-32.

35. Вашуленко М.С. Нові підходи до шкільної початкової освіти / М.С.Вашуленко // Педагогічна газета. – 2000. – №10 (76). – С. 4.

36. Ващенко Л.М. Школа зарубіжжя: шляхи реформ / Л.М.Ващенко, Б.М.Жебровський. – К., 1999. – 152 с.

37. Венгер А.Л. Особенности отношения шестилетних детей к заданиям взрослого / А.Л.Венгер, К.Л.Поливанова // Вопр. психологии. – 1988. – № 4. – С. 56-63.

38. Венгер Л. Развитие мотивов поведения и формирования самосознания ребенка // Л.Венгер, Л.Мухіна // Дошкільне виховання. – 1973. – № 8. – С. 38-43.

39. Венгер А.Л. Готовность шестилетних детей к школе как условие развития творческого отношения к задачам / А.Л.Венгер, Т.А.Нежнова // Учебная деятельность и творческое мышление. – Уфа, 1985. – С. 92-93.

40. Веселова В.В. Традиционные и новые ценности в системе образования США / В.В.Веселова. – М., 1996. – 140 с.

41. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.

42. Вікова психологія / за редакцією Г.С.Костюка. – К.: Радянська школа, 1976. – 270 с.
43. Возрастная и педагогическая психология: учебник для студентов пед. ин-тов / В.В.Давыдов, Т.В.Драгунова, Л.Б.Ительсон и др.; под ред. А.В.Петровского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1979. – 288 с.
44. Волкова Н.П. Педагогіка: Посідник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 576 с.
45. Волошин М. Становлення національної школи / М.Волошин, Р.Волошин. – Дрогобич, 1993. – С. 58-61.
46. Волошина В. Готуємо дитину до навчання в школі / В.Волошина, Л.Лохвицька // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 49-53.
47. Волошина В.Я. Гуманізм педагогіки сім'ї В.О.Сухомлинського / В.я.Волошина // Наукові записки. Серія: педагогіка і психологія. – Тернопіль, 2002. - № 5. – С. 188-191.
48. Волошина В.Я. Педагогічна й освітня діяльність Т.Г.Лубенця / В.Я.Волошина. – К.: Видавничий центр „Академія”, 1999. – 128 с.
49. Воскресенская Н.М. Реформа школьного образования в Великобритании / Н.М.Воскресенская // Советская педагогика. – 1991. – № 8. – С. 134-140.
50. Воскресенская Н.М. Великобритания: стратегические направления развития образования / Н.М.Воскресенская // Педагогіка. – 1996. – № 4. – С. 91-98.
51. Воспитание дошкольников в труде / под ред. В.В. Нечаевой; сост. Р.С. Буре. – М. : Просвещение, 1974. – 192 с.
52. Воспитание и обучение в детском саду / под ред. А.В. Запорожца, Т.А. Марковой. – М. : Педагогика, 1976. – 560 с.
53. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика / Б.Л.Вульфсон, З.А.Малькова. – М.; Воронеж, 1996. – 196 с.

54. Вульфсон Б.Л. Школа современной Франции / Б.Л.Вульфсон. – М.: Педагогика, 1970. – 216 с.
55. Выготский Л.С. // Антология гуманной педагогики / Л.С.Выготский. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили. – 1996. – 222 с.
56. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С.Выготский. – СПб.: Союз, 1997. – 224 с.
57. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
58. Гильбух Ю.З. Диагностика психологической готовности к школьному обучению / Ю.З.Гильбух // Темперамент и познавательные способности школьника. – К.: Рад. шк., 1993. – С. 178-208.
59. Гин С.И. Первые дни в школе: Пособие для учителей первых классов / С.И. Гин, И.Е. Прокопенко. – 3-е изд. – М.: Вита-Пресс, 2002. – 80 с.
60. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 278 с.
61. Готовність дитини до навчання / упоряд.: С.Максименко, К.Максименко, О.Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с. – (Психологічний інструментарій).
62. Готовність та адаптація дитини до школи / упоряд.: О.Главник. – К.: Главник, 2007. – 192 с. (Серія „Психол. інструментарій”)
63. Громбах С.М. О функциональных возможностях детей дошкольного возраста / С.М. Громбах, Г.О.Юрко // Дошкольное воспитание. – 1976. – № 9. – С. 51-55.
64. Грінченко Б. Якої нам треба школи / Б.Грінченко. – К.: Друкарня С.А.Борисова. – 1906. – 36 с.
65. Григорович Л.А., Марцинковская Т.Д. Педагогика и психология / Л.А.Григорович, Т.Д.Марцинковская. – М.: Гардарики, 2003. – 480 с.
66. Гуткина Н.И. Диагностическая программа по определению психологической готовности детей 6-7 лет к школьному обучению / Н.И.Гуткина // Психологическая наука и образование. – 1997. – № 2. – С. 28-35.

67. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе / Н.И.Гуткина. – СПб.: Питер, 2004. – 208 с.
68. Давыдов В.В. Психология обучения / В.В.Давыдов. – М.: Педагогика, 1978. – 278 с.
69. Давыдов В.В. Содержание и структура учебной деятельности школьников / В.В.Давыдов // Формирование учебной деятельности школьников. – М.: Педагогика, 1982. – С. 10-21.
70. Давыдов В.В. Научное обеспечение образования в свете нового педагогического мышления / В.В.Давыдов // Новое педагогическое мышление. – М.: Педагогика, 1989. – С. 73-76.
71. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В.Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
72. Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХ століття”) . – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
73. Державний стандарт початкової загальної освіти // Освіта України: Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 163-213.
74. Детский сад в Японии / общ. ред. В.Т.Нанивской. – М.: Прогресс, 1987. – 154 с.
75. Джуринский А.Н. Зарубежная школа: Современное состояние и тенденции развития / А.Н.Джуринский. – М.: Просвещение, 1993. – 240 с.
76. Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире: Учебное пособие / А.Н.Джуринский. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 200 с.
77. Дзюбенко Л. Ще раз про підготовку дитини до школи: Вікові психофізіологічні особливості дітей 6-7 років / Л.Дзюбенко // Початкова освіта. – 2005. – квітень (№ 16). – С. 4-7.
78. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку / О.В.Проскура. – Київ „Освіта”, 1993. – С. 132-136, С. 201-206.
79. До національного відродження через школу // Рад. освіта. – 1990. – 31 лип. (№ 61). – С. 1-2.

80. Дубогай О. Чи готова дитина до навчання? Фізичний та психічний розвиток дошкільнят / О.Дубогай // Дошкільнє виховання. – 2002. – №11. – С.7-9.
81. Дусавицкий А.К. Личность педагога в системе развивающего обучения / А.К.Дусавицкий // Межрегиональный вестник школ развития личности „Феникс”. – Вып. 6. – С. 6-18.
82. Дусавицкий А.К. Развивающее обучение: зона актуального и ближайшего развития / А.К.Дусавицкий // Межрегиональный вестник школ развития личности „Феникс”. – Вып. 7-8. – 1998. – С. 4-11.
83. Дусавицький О.К. Розвивальне навчання: теорія і практика / А.К.Дусавицький // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: Зб. наук. пр. / Ред. кол.: Л.І. Даниленко (гол. ред) та ін. – Київ: Логос, 2000. – С. 116-123.
84. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.
85. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович, В.А.Пономаренко. – Минск: Университетское, 1985. – 206 с.
86. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
87. Євтух М.Б. Освятити всіх подібно до сонця: гуманіст і демократ. Характер педагогіки Я.А.Коменського / М.Б.Євтух // Рідна школа. – 1992. – № 3-4. – С.78-81.
88. Заблоцька Л.М. Дидактичні основи мовної підготовки учнів у початкових школах Великої Британії в другій половині ХХ ст. – початку ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / Тернопільський національний економічний університет / Л.М.Заблоцька. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с.
89. Завтра в школу / за ред. В.К.Котирло. – К.: Рад. школа, 1977. – 128 с.

90. Закон України „Про освіту” // Законодавство України про освіту: збірник законів. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 159 с.

91. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. – К.: Рад. шк., 1959. – 26 с.

92. Залібовська-Ільніцька З.В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка / З.В.Залібовська-Ільніцька. – Житомир, 2009. – 20 с.

93. Замашкіна О.Д. Проблеми розвивального навчання молодших школярів в українській педагогічній науці (60-90 рр. ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.01 / О.Д.Замашкіна. – Київ, 2005. – 20 с.

94. Запорожец А.В. Психологическое изучение развития моторики ребенка-дошкольника // Вопросы психологи ребенка дошкольного возраста / под ред. А.Н.Леонтьева, А.В.Запорожца. – М., 1948. – С. 102-112.

95. Запорожец А.В. Психолого-педагогические проблемы возможности обучения и подготовки к школе детей дошкольного возраста / А.В.Запорожец, Л.Е.Журова, Т.В.Тарунтаева // Советская педагогика. – 1975. – № 6. – С. 42-49.

96. Запорожец А.В. Вопросы психологии обучения и воспитания детей раннего и дошкольного возраста (Доклад, прочитанный на Научной сессии АПН СССР 8 февраля 1968г.) / А.В.Запорожец // Сов. педагогика. – 1968. – № 7. – С. 55-64.

97. Запорожец А.В. Интеллектуальная подготовка детей к школе (содержание, формы и методы) / А.В.Запорожец // Дошкольное воспитание. – 1971. – № 8. – С. 30-34.

98. Запорожец А.В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников / А.В.Запорожец // Дошкольное воспитание. – 1972. – № 4. – С. 37-42.

99. Запорожець А.В. К вопросу об обучении, воспитании и развитии детей шестилетнего возраста / А.В.Запорожец // Сов. педагогика. – 1973. – № 1. – С. 37-42.

100. Збірник документів у розвиток постанови ЦК ВКП (б) про початкову та середню школу / упоряд.: Ю.Г.Черченко, О.М.Кошель. – Х.: Рад. шк., 1932. – 168 с.

101. Звягинцев Е. Проект новых программ для начальных школ / Е.Звягинцев // Вестн. Воспитания. – 1913. – № 6. – С. 53-76.

102. Змановский Ю.Ф. Шесть лет. Детский сад. Школа / Ю.Ф.Змановский – М. : Знание, 1993. – 96 с.

103. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів / упор. З.Н.Борисова, В.З.Смаль. – 2-е вид., допов. – К.: Вища школа, 1990. – 423 с.

104. История советской дошкольной педагогики: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / сост. Н.Б.Мчелидзе и др.; под ред. М.Н.Колмаковой, В.И.Логиновой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1988. – 447 с.

105. Карбовнічек І. Початкове навчання в перспективі Європейської інтеграції / І.Карбовнічек // Початкова школа. – 2003. – № 12. – С. 52-54.

106. Керівні матеріали про школу / упоряд. С.В.Бабич, В.О.Вікторов, С.П.Заволока. – К.: Рад. шк., 1962. – 387 с.

107. Клочко Н. Використання історико-педагогічного досвіду у вирішенні проблеми вступу до школи в сучасних умовах / Н.Л.Клочко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: // Зб. наук. праць. – Випуск 32 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2010. – С. 101-106.

108. Клочко Н. В.О.Сухомлинський про форми підготовки дитини до школи / Н.Л.Клочко // Проблеми та перспективи формування національної

гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць / за ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського. – Вип. 19 (23). – Харків: НТУ „ХПІ”, 2008. – С. 76-81.

109. Клочко Н. Готовність дитини до шкільного навчання: компоненти та критерії / Н.Л.Клочко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 21 / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2009. – С. 57-61.

110. Клочко Н. Збереження традицій у підготовці дітей до школи / Н.Л.Клочко // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології. – Серія „Початкове навчання”. – Вип. 7: У 2-х частинах. – Ч. 2. – Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. – С. 19-23.

111. Клочко Н. Історико-педагогічні передумови реформування початкової освіти в Україні на початку ХХ ст. / Н.Л.Клочко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: // Зб. наук. праць. – Випуск 30 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2010. – С. 110-113.

112. Клочко Н. Організаційні засади елементарної освіти дітей в Японії / Н.Л.Клочко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст]: зб. наук. праць / за ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського. – Вип. 25 (29). – Харків: НТУ „ХПІ”, 2010. – С. 70-75.

113. Клочко Н. Організація початкової освіти дітей в зарубіжному досвіді / Н.Л.Клочко // Вісник прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XXV. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 161-164.

114. Клочко Н. Освітньо-виховний потенціал дитячої гри в контексті проблеми початку шкільного навчання / Н.Л.Клочко // Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник статей / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. – С. 62-67.

115. Клочко Н. Основні тенденції організації елементарної освіти дітей у Франції / Н.Л.Клочко // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Спецвипуск 4 / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – Ч. 2. – С. 67-72.

116. Клочко Н. Основні тенденції розвитку початкової зарубіжної школи (1917-1939 рр.) / Н.Л.Клочко // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. – № 3. – Рівне, 2009. – С. 15-17.

117. Клочко Н. Особливості організації елементарної освіти дітей в США / Н.Л.Клочко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 8 (61). – С. 186-190.

118. Клочко Н. Порівняльна характеристика готовності до школи шестирічних та семирічних першокласників / Н.Л.Клочко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 19 / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2008. – С. 118-122.

119. Клочко Н.Л. Початок шкільної освіти в країнах зарубіжжя (XX ст.): Посібник до спецсемінару „Формування готовності дитини до школи” / Н.Л.Клочко. – Вінниця: ВДПУ, 2010. – 43 с.

120. Клочко Н.Л. Реформування початкової освіти України в XX столітті: Посібник / Н.Л.Клочко. – Вінниця: ВДПУ, 2010. – 116 с.

121. Клочко Н. Реформування системи початкової освіти в Україні (1917-1939 рр.) / Н.Л.Клочко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 23 / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2010. – С. 255-259.

122. Коваль Н.С. Способы руководства самостоятельной работой поискового характера в начальных классах: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Н.С.Коваль. – К., 1979. – 189 с.

123. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика / Я. Кодлюк. – Тернопіль: Підруч. і посіб., 2004. – 228 с.
124. Коломинский Я.Л. Психология детей шестилетнего возраста: учеб. пособие / Я.Л.Коломинский, Е.А.Панько. – Мн. : Універсітэцкая, 1999. – 316 с.
125. Комарова Т.С. Изобразительное творчество дошкольников в детском саду / Т.С.Комарова. – М.: Педагогика, 1984. – 120 с.
126. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. / Я.А.Коменский. – М.: Педагогика, 1984.
127. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / сост. В.М.Кларин, А.Н.Джуринский. – М.:Педагогика, 1987. – 416 с.
128. Кононко Е.Л. Трудовое воспитание детей в семье / Е.Л.Кононко. – К.: Рад. шк., 1988. – 128 с.
129. Коробко С.Л. Шестирічний учень / С.Л.Коробко. – К.: Т-во „Знання” УРСР, 1986. – 48 с.
130. Котирло В.К. Початковий період у навчанні школярів / В.К.Котирло. – К. : Т-во „Знання” УРСР, 1985. – 48 с.
131. Кочина Л.П. Зошит з математики: Підготовка дітей до школи / Л.П.Кочина. – К.: Початкова школа, 2003. – 64 с.
132. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – 436 с.
133. Кравцов Г.Г. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе / Г.Г.Кравцов, Е.Е.Кравцова. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
134. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е.Е.Кравцова. – М.: Педагогика, 1991. – 150 с.
135. Кривошея Т.М. Взаємозв'язок розумової і естетичної діяльності в навчально-виховному процесі школи І ступеня: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпат. ун-т ім. В.Стефаника / Т.М.Кривошея. – Івано-Франківськ, 2003. – 22 с.

136. Крок за кроком в Україні: Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л.В.Артемова, О.І.Кульчицька, Н.М.Голота, Г.В.Сухорукова; наукова редакція Л.В.Артемової; під загальною редакцією С.Чередниченко. – К.: Кобза, 2003. – 384 с.

137. Кудрявцев В.Т. Дошкольное и начальное образование – единый развивающий мир / В.Т.Кудрявцев // Дошкольное воспитание. – 2001. – № 6. – С. 58-72.

138. Кушнир Н.Я. Введение в школьную жизнь / Н.Я. Кушнир, Н.М. Максимчук. – Минск, 1995. – 68 с.

139. Лаврентьева Г.П. Готовність дитини до школи – складові успішного навчання / Г.П.Лаврентьева // Дошкільне виховання. – № 9. – 2000. – С. 3-5.

140. Лапчинская В. Некоторые вопросы школьного образования в Англии / В.Лапчинская // Народное образование. – 1984. – № 11. – С. 91-94.

141. Лапшина І.М. Методика розвитку мовлення та ознайомлення з явищами навколишнього життя в дошкільному закладі: Навчальний посібник у 2-х частинах / І.М.Лапшина, Л.О.Калмикова, З.В.Сорока. – Переяслав-Хмельницький: ПХДПУ, 2002. – 84 с.

142. Лапшина І.М. Дошкотярик: Зошит для підготовки руки до письма / І.М.Лапшина, В.М.Литовченко. – К.: ВД Калита, 2005. – 64 с.

143. Лапшина І.М. Дошкотярик: Навчальний посібник для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку / І.М.Лапшина, В.М.Литовченко. – К.: ВД Калита, 2005. – 77 с.

144. Лапшина І. Особливості графічної підготовки дошкільників / І.М.Лапшина // Слово педагога. – 2001. – травень. – № 5. – С. 11.

145. Лапшина І. Технології підготовки дитини до школи: історико-критичний огляд проблеми / І.М.Лапшина, Н.Л.Клочко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 49. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – С. 26-29.

146. Лапшина І. Підготовка дитини до школи: дефінітивний аналіз проблеми / І.М.Лапшина, Н.Л.Клочко // Гуманітарний вісник ДВНЗ

„Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 137-140.

147. Лебедева С.А. Развитие познавательной деятельности дошкольников / С.А.Лебедева // Вопросы психологии. – 1997. – № 5. – С. 20-27.

148. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека / Н.Д.Левитов. – М.: Просвещение, 1964. – 344 с.

149. Леонтьев А.Н. Избр. психол. произведения: В 2-х т. / А.Н.Леонтьев. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1983. – 318 с.

150. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

151. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры // Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А.Н.Леонтьев. – М., 1981. – С. 481-508.

152. Липник В.Н. Школьные реформы в России: очерк истории / В.Н.Липник. – Спб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. – 83 с.

153. Локшина О.І. Про розвиток шкільної освіти Англії на сучасному етапі / О.І.Локшина // Педагогіка і психологія. – 2001. – №2. – С. 119-127.

154. Локшина О. Оцінювання успішності учнів початкових шкіл у Західній Європі / О.Локшина // Початкова школа. – 2002. – № 6. – С. 54-57.

155. Локшина О.І. Контроль та оцінка успішності учнів у школах Західної Європи. – К.: КМПУВ імені Б.Грінченка, 2002. – 52 с.

156. Лубенець Т. Программы предметовъ преподаваемыхъ въ одноклассныхъ и двухклассныхъ народныхъ училищахъ въдомства Министерства Народного Просвещения / Т.Лубенець. – К.: Просвещение, 1905. – 48 с.

157. Лусканова Н.Г. Методы исследования детей с трудностями в обучении / Н.Г.Лусканова. – М.: Фолиум, 1999. – 178 с.

158. Люблинская А.А. О преемственности учебной работы в школе / А.А.Люблинская // Преемственность в процессе обучения в школе: Ученые записки ЛГПИ им. А.И.Герцена. – Л.: ЛГПИ, 1969. – 156 с.
159. Люблинская А.А. Детская психология / А.А.Люблинская. – М. : Просвещение, 1971. – 415с.
160. Люблинская А.А. О воспитательных возможностях учебной деятельности младших школьников / А.А.Люблинская // Вопр. психологии. – 1977. – № 6. – С. 112-118.
161. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / за ред. О.О.Любара. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 450 с.
162. Макаренко А.С. Твори: В 7-ми томах / А.С.Макаренко. – К., 1954. – Т.5. – С. 87.
163. Малькова З.А. Школа и педагогика за рубежом / З.А.Малькова. – М.: Просвещение, 1983. – 176 с.
164. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку / відп. ред. З.П.Плохій. – Київ, 1991. – 199 с.
165. Мартиненко С.М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навчально-методичний посібник / С.М.Мартиненко. – К.: Сім кольорів, 2010. – 262 с.
166. Мартиненко С.М. Орієнтовні методики педагогічного діагностування рівнів готовності дитини до навчання в школі / С.М.Мартиненко // Початкова школа. – 2008. – № 2. – С. 39-41.
167. Мартиненко С.М. Особливості співпраці вчителя початкових класів з сім'єю учнів / Світлана Мартиненко // Початкова школа. – 2010. – № 2. – С. 31-35.
168. Мартиненко С.М. Педагогічна адаптація першокласників до навчання в школі: поради для батьків / Світлана Мартиненко // Початкова школа. – 2009. – № 10. – С. 59-61.
169. Методичні рекомендації та матеріали до програми „Дитина” / наук. кер. О.В.Проскура. – К.: Знання, 1993. – 48с.

170. Монтессори М. Дом Ребенка. Метод научной педагогики / М.Монтессори. – Гомель: ПЦ Эксперимент, Изд-во, 1993. – 187 с.
171. Мухина В.С. Детская психология / В.С.Мухина ; под ред. Л. А. Венгера. – М. : Просвещение, 1985. – 272 с.
172. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе : кн. для учителя нач. кл. / В.С.Мухина. – М. : Просвещение, 1986. – 143 с.
173. Навчальні плани денних загальноосвітніх шкіл на 1989/90 н.р. // Інформ. зб. Міністерства освіти УРСР. – 1989. – № 10. – С. 3-5.
174. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1986/87 навчальний рік // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1986. – № 6. – С. 3-26.
175. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1988/89 навчальний рік // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1988. – № 10. – С. 3-14.
176. Назаренко Г.І. Організаційно-педагогічні умови забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.09 / Г.І.Назаренко. – Харків, 2002. – 24 с.
177. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933): Навч. посібник / О.В.Сухомлинська та ін.; за ред О.В.Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
178. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002р. №347/2002 // Дошкільне виховання. – 2002. – № 7.
179. Нежнова Т.А. Формирование новой внутренней позиции / Т.А.Нежнова // Особенности психического развития детей 6-7 – летнего возраста. – М.: Педагогика, 1988. – С. 24.
180. Нечаева В. Г. Воспитание дошкольников в труде / В.Г.Нечаева. –М.: Просвещение, 1983. – 200 с.
181. Новый проект низшей общеобразовательной школы // Вестн. воспитания. – 1905. – № 1. – С. 99-109.

182. Нравственное воспитание в детском саду: пособие для воспитателей / А.Г.Нечаева, Т.А.Маркова, Р.И.Жуковская и др.; под ред. В.Г.Нечаевой, Т.А.Марковой. – М.: Просвещение, 1984. – 272 с.
183. Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи // Рад. шк. – 1984. – № 6. – С. 3-26.
184. Особливості психічного розвитку учнів підготовчих і I-II класів загальноосвітньої школи / відп. ред. О.В.Скрипченко. – К.:КПІ ім. М.Горького, 1984. – 216 с.
185. Очерки истории педагогической науки в СССР (1917-1980) / под ред. Н.П.Кузина, М.Н.Колмаковой. – М.: Педагогика, 1986. – 288 с.
186. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР / под ред. Ф.Г.Паначина, М.Н.Колмаковой, З.И.Равкина. – М.: Педагогика, 1988. – 272 с.
187. Очерки истории школы и педагогики за рубежом (1917-1939) / под ред. К.И.Салимовой, Б.М.Бим-Бада. – М.: Педагогика, 1982. – 160 с.
188. Парамонова Л.А. Дошкольное и начальное образование за рубежом: История и современность: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Л.А.Парамонова, Е.Ю.Протасова. – М.: Издательский центр „Академия”, 2001. – 240 с.
189. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 2-е вид., випр. і доп. – Вінниця: „Книга-Вега”, 2003. – 416 с.
190. Педагогический словарь: В 2 т. / под ред. И.А.Карпова, Н.К.Гончарова, Н.Д.Кузьмина и др. – М.: Изд-во АПН СССР, 1980.
191. Писарева Л.И. Управление школьным образованием в ФРГ / Л.И.Писарева // Педагогика. – № 6. – М., 2000. – С. 14-17.
192. Пишкало А.М. Организация обучения детей с 6 лет в школах некоторых стран мира / А.М.Пишкало, С.В.Степанова // Обучение шестилетних детей в школе. – М.: Педагогика, 1974. – С. 12-27.

193. Побірченко Н.С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських громад (друга половина XIX – початок XX століття): Монографія. / Н.С.Побірченко. – К.: Науковий світ, 2002. – 331 с.
194. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І.Поніманська. – К.: Академвидав, 2004. – 456 с.
195. Порадник соціального виховання. – Харків: всеукраїнське державне видавництво, 1925. – 162 с.
196. Постанова ЦК ВКП (б) про початкову і середню школу // Ком. освіта. – 1931. – № 7/8. – С. 1-7.
197. Постанови партії та уряду про школу. – К. – Харків: Рад. шк., 1947. – 152 с.
198. Почтар О.М. Формування основ здоров'я дівчаток початкової школи в процесі позаурочних занять з художньої гімнастики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка / О.М.Почтар. – Чернігів, 2010. – 20 с.
199. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Колектив авторів. – К.: ІЗМН, 1996. – Вип. 6. – 176 с.
200. Про викладання навчальних предметів у 1984-85 навчальному році // Рад. шк. – 1984. – № 7. – С. 29-49.
201. Проект єдиної школи на Україні. – Кам'янець-Подільський. Накл. Міністерства народної освіти, 1919. – Кн. 1: Основна школа. – 172 с.
202. Про загальне обов'язкове початкове навчання. Постанова ЦК ВКП (б) від 25 липня 1930 р. // За загальне навчання: збірник декретів та інструкцій. – Х.: Держ. вид-во України, 1930. – Вип. I. – 56 с.
203. Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи в УРСР // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1966. – № 1. – С. 2-8.

204. Про заходи по виконанню постанов ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 10 липня 1984 р. №281 „Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1985. – № 5. – С. 3-24.

205. Прокопенко В.І. Підготовка дітей шостого року життя до навчально-пізнавальної діяльності у школі (на матеріалі роботи навчально-виховного комплексу дошкільний заклад – загальноосвітня школа І ступеня – гімназія): дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / В.І.Прокопенко. – Київ, 2002. – 186 с.

206. „Про „Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1973. – № 18. – С. 17-22.

207. Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи: Постанова Пленуму ЦК КПРС 10 квітня 1984 р.; Постанова Верховної Ради СРСР // Про реформу загальноосвітньої школи: зб. док. і матеріалів / пер. з рос. – К.: Політвидав України, 1984. – С. 9-13.

208. Про перехід на нові навчальні плани і програми середньої загальноосвітньої школи // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1986. – № 3. – С. 3-5.

209. Про підсумки навчально-виховної роботи в 1-х класах чотирирічної початкової школи відповідно до вимог шкільної реформи // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1987. – № 15. – С. 3-5.

210. Про реформу загальноосвітньої і професійної школи : зб. док. і матеріалів / пер. з рос. – К.: Політвидав України, 1984. – 110 с.

211. Про роботу органів народної освіти, шкіл та дошкільних закладів республіки по створенню організаційно-педагогічних умов для переходу на навчання дітей 6-річного віку // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1986. – № 9. – С. 29-32.

212. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками: Навч. посіб. для студентів педагогічних факультетів / О.В. Проскура. – К.: Освіта, 1998. – 199 с.
213. Проскура О.В. Розумова готовність // Завтра в школу / ред. В.К. Котирло. – К., 1977. – С. 39-68.
214. Проскура О.В. Як перевірити ступінь готовності вашої дитини до школи / О.В. Проскура // Початкова школа. – 1998. – № 4. – С. 58-61.
215. Про Статут середньої загальноосвітньої школи // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1970. – № 22. – С. 3-19.
216. Про хід виконання постанови ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 7 липня 1972 р. №326 „Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальший розвиток загальноосвітньої школи УРСР” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1973. – № 18. – С. 9-17.
217. Пуни А.Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованиям в спорте / А.Ц. Пуни. – Ленинград: Изд-во ГДОИФК, 1973. – 32 с.
218. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності / Л.П. Пуховська. – К.: Вища школа, 1997. – 180 с.
219. Пушкин В.Н. Железнодорожная психология / В.Н. Пушкин, Л.С. Нерсесян. – М.: Транспорт, 1972. – 239 с.
220. Разборова Л.И. Психологические вопросы готовности студентов педвуза к работе в дошкольных учреждениях: автор. дисс. ... канд. псих. наук: 19.00.01 / Л.И. Разборова. – М., 1979. – 16 с.
221. Репкин В.В. Развивающее обучение: теория и практика: Статьи / В.В. Репкин, Н.В. Репкина. – Томск: Пеленг, 1997. – 288 с.
222. Русова Софія. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / за ред. Є.І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 272 с.

223. Русова Софія. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. Є.І.Коваленко; Упоряд., прим. Є.І.Коваленко, І.М.Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
224. Русова С.Ф. Націоналізація школи / С.Ф.Русова // ВУШ. – 1917. – № 1. – С. 3-7.
225. Русова С.Ф. Нова школа / С.Ф.Русова // Світло. – 1914. – № 7-8. – С. 1-16.
226. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я.Савченко. – 2-е вид., доповн., переробл. – К.: Богданова, 2009. – 226 с.
227. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. фак. / О.Я.Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
228. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть / О.Я.Савченко // Освіта України. – 2000. – 12 квіт. (№15). – С. 4.
229. Савченко О. Я. Новий етап розвитку 4-річної початкової школи / О.Я.Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 6-10.
230. Савченко О.Я. Основні напрями реформування шкільної освіти / О.Я.Савченко // Шлях освіти. – 1998. – № 2. – С. 2-6.
231. Савченко О.Я. Підсумки першого етапу функціонування початкової школи у складі 12-річної / О.Я.Савченко // Почат. шк. – 2006. – № 1. – С. 4-8.
232. Савченко А.Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / А.Я.Савченко. – К. : Рад. шк., 1982. – 176 с.
233. Савченко О.Я. Реформування змісту початкової освіти / О.Я.Савченко // Почат. шк. – 1996. – № 1. – С. 4-8.
234. Савченко О.Я. Сімейне виховання. Молодші школярі / О.Я.Савченко. – К.: Радянська школа, 1979. – 141 с.
235. Савчин М.В. Вікова психологія: Навч. посіб / М.В.Савчин, Л.П.Василенко. – К.: Академ-видав, 2006. – 360 с.
236. Салмина Н.Г. Знак и символ в обучении / Н.Г.Салмина. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 286 с.

237. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С.Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – 911 с.
238. Скрипченко Н. Психолого-педагогічні основи навчання / Н.Скрипченко, О.С.Падалко, Л.О.Скрипченко. – К.: УЦЦК, 2005. – 712 с.
239. Сметанський М.І. Деякі аспекти поліпшення якості педагогічної освіти майбутніх вчителів / М.І.Сметанський // Вища освіта України. – Київ, 2008. – Випуск 1. – С. 103-109.
240. Сметанський М.І. Організація профільного навчання в країнах Західної Європи: Монографія / За ред. М.І.Сметанського. – Вінниця: ВДПУ, 2008. – 339с.
241. Сметанський М.І. Порівняльний аналіз педагогічних ідей А.Макаренка і В.Сухомлинського / М.І.Сметанський // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Короленка. – Випуск 4. – Полтава, 2008. – С. 55-64.
242. Смирнов В.П. Франція: страна, люди, традиции / В.П.Смирнов. – М.: Мысль, 1988. – 176 с.
243. Сухомлинська О.В. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О.В.Сухомлинська // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – Вип. 176: Педагогіка і психологія. – С. 161-171.
244. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.В.Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
245. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О.В.Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 41-45.
246. Сухомлинский В.А. О воспитании / сост. и авт. вступ. очерков С.Соловейчик. – М.: Политиздат, 1975. – 257 с.
247. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. / редкол.: О.Г. Дзевєрін (голова), М.М. Грищенко, С.П. Заволока, О.В. Киричук, В.В. Лазаревський, О.П. Савченко, В.З. Смаль, Г.І. Сухомлинська, М.В. Черпінський. – К.: Рад. шк., 1976-1977.

248. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А.Сухомлинский. – Минск: Нар. асвета, 1981. – 192 с.
249. Сухомлинський В.О. Моя педагогічна система / В.О.Сухомлинський // Радянська школа. – 1988. – № 6. – С. 87-91; № 7. – С. 79-84; № 8. – С. 87-91; № 9. – С. 86-91.
250. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
251. Спроба практичного переведення комплексного методу. – Харків: Держ. вид. України, 1923. – 84 с.
252. Сходинки: Програма підготовки дітей до школи / уклад. – Г.А.Іваниця, Г.І.Колосінська, О.В.Лєсіна, Л.С.Русан, В.П.Телячук. – Вінниця: ВОІПОПП, 2005. – 44 с.
253. Тарасенко Г.С. Інноваційні підходи до мовленнєвотворчої роботи з обдарованими дітьми в контексті підготовки їх до школи / Г.С.Тарасенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 4. – С. 53-59.
254. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста) / Е.И.Тихеева. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1972. – 78 с.
255. Томашенко В. Державна освітня політика в Україні (1961–1985 роки) / В.Томашенко, О.Жабенко // Вісн. Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2002. – № 2. – С. 147-155.
256. Українське дошкілля. Програма виховання та навчання дітей в дошкільних закладах / укладачі: О.В.Дідух, О.І.Білан – Львів, 1999. – С. 100-102, С. 145-147.
257. У Центральному Комітеті КПРС і Раді Міністрів СРСР. Про дальше удосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи // Рад. шк. – 1986. – № 6. – С. 19-25.
258. У Центральному Комітеті КПРС і Раді Міністрів СРСР. Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і

організація їхньої суспільно корисної, виробничої праці // Рад. шк. – 1984. – № 7. – С. 3-6.

259. У Центральному Комітеті КПРС, Раді Міністрів СРСР і Всесоюзній Центральній Раді Професійних спілок. Про підвищення заробітної плати вчителів та інших працівників народної освіти // Рад. шк. – 1984. – № 7. – С. 19-21.

260. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У 2т. / К.Д.Ушинський. – К.: Изд-во, 1982.

261. Фадеєва Т.О. Готовність дитини до шкільного навчання / Т.О.Фадеєва // Рідна школа. – 2003. – грудень (№12). – С. 14-17.

262. Федорович Л.О. Підготовка дітей до школи в умовах навчально-виховного комплексу: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Криворізький державний педагогічний університет / Л.О.Федорович. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с.

263. Фоменко М.В. Идеи реформы воплотить в жизнь / М.В.Фоменко // Реформе школы партийную заботу / сост. В.В.Усенко, В.И.Батышев, И.С.Бык. – К.: Политиздат Украины, 1985. – 102 с.

264. Фрейд З. Основные психологические теории в психоанализе : очерк истории психоанализа / З. Фрейд. – СПб. : Алетейя, 1999. – 251 с.

265. Френе // Антология гуманной педагогики. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1998. – 224 с.

266. Хрипкова А.Г. Возрастная физиология / А.Г.Хрипкова. – К.: Вища школа, 1982. – 272 с.

267. Хроніка. Освітні справи // Радянська освіта. – 1930. – № 7. – С. 58-59.

268. Хрущев Н.С. Воспитывать активных и сознательных строителей коммунистического общества: речь на XIII съезде ВЛКСМ 18 апр. 1958 г. / Н.С.Хрущев. – М.: Мол. гвардия, 1961. – 47 с.

269. Цукерман Г.А. Введение в школьную жизнь / Г.А. Цукерман, Н.К. Поливанова. – Томск: Пеленг, 1996. – 160 с.

270. Чепіга Я.Ф. Азбука трудового виховання й освіти / Я.Ф.Чепіга. – К.: Державне видавництво України, 1922. – 146 с.
271. Чепіга Я.Ф. Проект Української Школи / Я.Ф.Чепіга // Світло. – 1913. – № 3. – С. 14-30.
272. Чепіга Я.Ф. Проект Української Школи / Я.Ф.Чепіга // Світло. – 1913. – № 4. – С. 12-29.
273. Чепіга Я.Ф. Тимчасові програми (критичний нарис) / Я.Ф.Чепіга // ВУШ. – 1918/1919. – № 5. – С. 291-295.
274. Черепаня Н. Організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Н.Черепаня.– Одеса, 2006. – 21 с.
275. Черненко Г.М. Соціально-педагогічні засади розвитку початкової освіти в Україні (1917-1933 рр.): дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.М.Черненко. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – 217 с.
276. Чехов Н.В. Всеобщее обучение / Н.В.Чехов // Русская школа. – 1906. – № 12. – С. 113-118.
277. Эльконин Д.Б. Детская психология: (развитие ребенка от рождения до семи лет) / Д.Б.Эльконин. – М. : Учпедгиз, 1960. – 328 с.
278. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Д.Б.Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
279. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б.Эльконин. – М, 1978. – 301 с.
280. Эльконин Д.Б. Психологическое исследование усвоения знаний в начальной школе / Д.Б.Эльконин // Советская педагогика. – 1961. – № 9. – С. 22-32.
281. Эльконин Д.Б. Некоторые вопросы диагностики психического развития детей / Д.Б.Эльконин // Диагностика учебной деятельности и интеллектуального развития детей. – М., 1981. – 278 с.
282. Boland Theo, Letschert Jos. Primary Prospects. Developments in Primary Education in some European Countries: A Quest to Facts, Trends and

Prospects. – Enschede, The Netherlands: National Institute for Curriculum Development SLO, 1995. – 70 p.

283. Developmentally Appropriate Practice in early childhood. Programs serving children from birth through Age 8. – Expendent Edition. – New York, 1998. – 92 p.

284. Seefeldt C., Barbour N. Early childhood education. – New York, 1994. – 156 p.

Архівні джерела

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

285. Статистичні відомості про шкільні заклади на Волині, Харківщині, Чернігівщині, Херсонщині, Катеринославщині, Київщині, Поділлі, Полтавщині // ЦДАВОВУ.- Ф. 2201, оп. 1, спр. 151, арк. 1, 2, 5, 9, 11, 15.

286. Матеріали про перебудову програм шкіл соцвиху молодшого та старшого концентрів (резолуції, протоколи, зауваження, плани, листування) // ЦДАВОВУ. – Ф. 166, оп. 8, спр. 534, арк. 21, 24.

287. Проект Єдиної школи на Україні й програми з поясненнями до них // ЦДАВОВУ. – Ф. 2201, оп.1, спр. 676, арк. 1-5, 8.

288. Пояснювальна записка до Статуту Єдиної школи // ЦДАВОВУ. – Ф. 2582, оп.2, спр. 116, арк. 34.

289. Статут Єдиної школи // ЦДАВОВУ. – Ф. 2582, оп.2, спр. 116, арк. 75-85.

290. Статистичні відомості окружних інспектур народної освіти про стан трудових шкіл України за 1925-1926 навчальний рік // ЦДАВОВУ. - Ф. 166, оп. 6, спр. 259, арк. 6, 8, 10-33, 50, 52.

291. Список трудових шкіл і дитячих установ по округах України 1926/27 навчальний рік // ЦДАВОВУ. - Ф. 166, оп. 6, спр. 276, арк. 21.

292. Протоколи комісії по виробленню програми з історії, проекти програм і пояснюючі записки в цій же справі // ЦДАВОВУ. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 683, арк. 2, 62, 101.

293. Стенографічний протокол засідання колегії Народного комісаріату освіти УРСР (4 квітня 1945 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 55 (Матеріали (протоколи, стенограми та рішення засідань Колегії Наркомосвіти УРСР, т.1. 7 лютого-10 травня 1945), 169 арк.), арк. 16-29.

294. Матеріали (протоколи, стенограми та рішення засідань колегій Міністерства освіти УРСР), т. ІУ, 21 серпня 1948 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 385, 281 арк.

295. Навчальні плани початкової, семирічної і середньої школи УРСР на 1952-53 н.р. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво „Рад. школа”, 1952 // Ф. 166, оп. 15, спр. 1344, 2 арк.

296. Програми для шкіл I-X класів на 1953 р., т.І // Ф. 166, оп. 15, спр. 1346, 231 арк.; т.ІІ // спр. 1347, 207 арк.

297. Звіт про роботу шкіл УРСР за 1952-53 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 1348, 131 арк.

298. Річний звіт про роботу шкіл УРСР за 1953-54 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 1544, 82 арк.

299. Річний звіт Міністерства освіти УРСР про роботу шкіл та органів народної освіти УРСР за 1956-57 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2130, 146 арк.

300. Навчальні плани початкової, семирічної і середньої школи УРСР на 1957-1958 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2348, 7 арк.

301. Стенограма засідання колегії Міністерства освіти УРСР 28 січня 1959 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2458, арк. 3-53; арк. 67-71.

302. Протокол засідання Міністерства освіти УРСР 10 квітня 1959 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2461 (Матеріали (протоколи, стенограми, доповідні записки, довідки, постанови) засідання колегії Міністерства освіти УРСР, 4-28 квітня 1959 р.), 263 арк.), арк. 5-8.

303. Стенографічний протокол засідання колегії Міністерства освіти УРСР 10 квітня 1959 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 2461, арк. 9-14.

304. Навчальні плани для загальноосвітніх шкіл УРСР (проект) // Ф. 166, оп. 15, спр. 2461, арк. 41-57.

305. Стенографічний протокол наради семінару завідувачів облвно про завдання обласних відділів народної освіти в справі покращення роботи навчальних закладів республіки. 26-28 квітня 1965 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 4473, 49 арк.

306. Довідка Міністерства освіти УРСР про хід підготовки стабільних програм і підручників для 8-річних і середніх шкіл УРСР. 19 жовтня 1965 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 4607, 132 арк.

307. Стенограма засідання позачергової колегії Міністерства освіти УРСР (10 травня 1966 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 4902 (Документи (протоколи, стенограми, постанови та доповідні записки) засідань колегії Міністерства освіти УРСР. 6-22 травня 1966 р., 254 арк.), арк. 25-30.

308. Стенограма Республіканської наради активу працівників народної освіти УРСР про завдання по виконанню постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 10 листопада 1966 р. №87 „Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої школи”. 28-29 березня 1967 р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 5387, 391 арк.

309. Навчальні плани середніх загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл УРСР на 1971-72 н.р. // Ф. 166, оп. 15, спр. 8250, 60 арк.

310. Комплексні заходи Міністерства освіти УРСР по реалізації Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи // Ф. 166, оп. 15, спр. 9208 (Документи засідання колегії Міністерства освіти УРСР (рішення, постанови, доповідні записки, 14-27 червня 1984 р., 196 арк.), арк. 5-52.

311. Рішення колегії Міністерства освіти УРСР (15 липня 1986 р.) „Про хід реалізації реформи загальноосвітньої школи та завдання органів і закладів народної освіти республіки по її здійсненню в світлі рішень червневого (1986)

Пленуму ЦК КПРС і липневого 1986 р. Пленуму ЦК Компартії України” // Ф. 166, оп. 15, спр. 9284 (Документи засідань колегії Міністерства освіти УРСР (протоколи, рішення, постанови). 25 червня - 15 липня 1986р., 149 арк.), арк. 73-74.

312. Постанова колегії Міністерства освіти УРСР і президії Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ „Про підсумки роботи органів і установ освіти республіки у 1986 р. та заходи по реалізації рішень ХХVІІ з’їзду КПРС, шкільної реформи, виконанню планів і соціалістичних зобов’язань на 1987 р.” // Ф. 166, оп. 15, спр. 9321 (Документи засідань колегії Міністерства освіти УРСР (протоколи, постанови, доповідні записки, рішення). 28 січня - 18 лютого 1987 р.), 295 арк., арк. 42-46.

313. Постанова колегії Міністерства освіти УРСР і президії Республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ (10 березня 1988 р.) // Ф. 166, оп. 15, спр. 9347 (Документи засідань колегії Міністерства освіти УРСР (постанови, рішення, доповідні записки) 10-30 березня 1988 р.), 132 арк.), арк. 5-11.

314. Заходи Міністерства освіти УРСР по виконанню рішень лютого 1988 р. Пленуму ЦК КПРС, квітневого 1988 р. Пленуму ЦК Компартії України // Ф. 166, оп. 15, спр. 9348 (Документи засідань колегій Міністерства освіти УРСР (постанови, рішення, доповідні записки). 25 травня 1988 р.), 64 арк.), арк. 3-8.

315. Рішення колегії Міністерства народної освіти УРСР „Про концепцію середньої загальноосвітньої школи УРСР” (10 серпня 1990 р.) // Ф. 166, оп. 17, спр. 78 (Документи засідань колегії міністерства (рішення, постанови, доповідні записки). 25 липня - 10 серпня 1990 р., 131 арк.), арк. 69-88.

316. Протокол № 5 засідання колегії Міністерства народної освіти УРСР від 22 травня 1991 р. // Ф. 166, оп. 17, спр. 114 (Документи засідань

колегії Міністерства народної освіти (протокол № 5, рішення, постанови, доповідні записки). 22 травня 1991 р., 71 арк.), арк. 1-5.

317. Протокол № 6 засідання колегії Міністерства народної освіти УРСР від 19 червня 1991 р. // Ф. 166, оп. 17, спр. 115 (Документи засідань колегії Міністерства народної освіти УРСР (протокол № 6, рішення, постанови, доповідні записки). 19 червня 1991 р., 171 арк.), арк. 1-20.

Педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського

318. Педагогічна думка: Рукописний журнал Павлиської середньої школи. – 1964-1965. – ПММ. – ЛВ 1661/1661, арк. 54-62.

319. Педагогічна думка: Рукописний журнал Павлиської середньої школи. – 1968-1969. – ПММ. – ЛВ 1706/1706, арк. 110-118.

320. Книга протоколів засідань психологічної ради Павлиської середньої школи. – 1968-1969. – ПММ, б/№ 4, арк. 83.

321. Протоколи засідань психологічних семінарів Павлиської середньої школи. 1968-1969. – ПММ. – ЛВ 1656/1656, книга 2, арк. 86.

322. Протоколи психологічного семінару Павлиської середньої школи 1969-1970. – ПММ. – ЛВ 1657/1657, книга № 3, арк. 20.

Державний архів Вінницької області

323. Приказ уездного отдела народного образования о посещении школ детьми от 8 до 15 лет // Ф. р-925, оп. 2, спр. 169, арк. 67.

324. О всеобщем обязательном образовании (из протокола заседания 4-го пленума Окрисполкома) // Ф. р-595, оп. 1, спр. 180, арк. 141-143, 154-155.

325. Про загальне обов'язкове навчання (із обов'язкової постанови Тульчинського окрвиконкому) // Ф. р-848, оп. 1, спр. 80, арк. 8.

326. Про охоплення дітей 8-9 років навчанням в школах // Ф. р-256, оп. 1, спр. 684, арк. 5-9.

327. Про стан загального навчання в районі (прийом учнів) // Ф. р-1304, оп. 8, спр. 5, арк. 525, 528.

328. О проведении всеобщего обязательного начального обучения (из протокола № 66/458 заседания Президиума ВУЦИК) // Ф. р-595, оп. 1, спр. 276 а, арк. 20, 30-32.

329. Про організацію навчання у школах // Ф. р-2966, оп. 1, спр. 336.

330. Про роботу початкових та середніх шкіл // Ф. р-2966, оп. 2, спр. 697.

331. Статистические отчеты о численности детей 7-15 лет // Ф. р-4897, оп. 1, спр. 935.

332. Решение горисполкома об охвате всех детей школьного возраста обучением в школах города // Ф. р-151, оп. 9, спр. 483, арк. 119-120.

333. Статистические отчеты начальных, семилетних и средних школ к началу учебного года // Ф. р-4897, оп. 2, спр. 231-215.

334. Об охвате образованием детей школьного возраста (протокол заседания горисполкома) // Ф. р-151, оп. 9, спр. 1038, арк. 9-11.

335. Звіти початкових, восьмирічних та середніх шкіл районів області // Ф. р-4897, оп. 6, спр. 27-30.

Наукове видання

Наталія Леонідівна Клочко

*ВСПУТИ ДО ШКОЛИ
ЯК ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА
В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ
ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ
В УКРАЇНІ У ХХ СТОЛІТТІ*

Рекомендовано до друку вченою радою Вінницького національного
технічного університету (протокол № 9 від 26 квітня 2012 р.)

Підписано до друку 10.10.2012 р. Формат 60x90/16.
Папір друкарський. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 1,0. Ум. обл. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № _____

Видруковано в друкарні